

Cuprins

<i>Notă asupra ediției (Tereza Culiianu-Petrescu)</i>	5
<i>Scurtă lămurire</i>	13
<i>Tabel cronologic al istoriei Italiei între 1433-1499</i>	19
<i>Tabel al Papilor</i>	25
<i>Tabel cronologic al Imperiilor de Răsărit între 1422-1478</i>	27
<i>Tabel cronologic al scrierilor ficinlene</i>	29
<i>Bibliografie generală</i>	31
I. Reflectarea și istoria.....	35
1. <i>Istoria și omul</i>	35
2. <i>Începuturile filosofiei istoriei din secolul al XV-lea</i>	44
a. „Natura nebună dă efecte nebunești”	44
b. <i>Veșnica reîntoarcere</i>	47
3. <i>Soluții</i>	51
a. <i>Soluția lui Savonarola</i>	51
b. <i>Eutanasia lui Luigi Cortusio</i>	53
c. <i>Școala neoplatoniciană ca soluție pragmatică</i>	54
II. Grecii în Italia	61
III. Viața lui Marsilio Ficino.....	65
IV. Gîndirea lui Marsilio Ficino.....	75
1. <i>Ontologia</i>	81
2. <i>Psihologia</i>	96
1° <i>Sufletul și trupul</i>	97
2° <i>Însușirile Sufletului (descriere statică)</i>	105
3° <i>Viața psihică (descrierea dinamică</i> <i>a sufletului omenesc)</i>	110
a. <i>Starea obișnuită „tulbure și ațipită”</i>	110
<i>Melancolia și Saturn</i>	116

b. Ánodos.....	121
a. „Conatus” și operaþiunile volitive.....	121
b. Experienþa lăuntrică și viaþă intelectuală.....	131
3. <i>Iubirea. Magia. Artă. Lumina</i>	143
4. <i>Marsílio Ficino și artă</i>	151
a. Cîteva relaþii dintre gîndire și artă	151
b. Estetica ficiniană – estetica plotiniană	159
c. Fecioara din grota cu stînci	162
d. Michelangelo.....	164
e. Literatura	169
V. Academia Platoniciană (notă)	171
VI. Liber de Arte Chimica	173
Concluzie generală.....	175
Addenda	177
<i>Referinþe privitoare la neoplatonism</i>	177
Platon	178
Comentariul lui Apuleius (secolul al II-lea e.n.)	178
A. <i>Philosophia naturalis</i>	179
[B.] <i>Philosophia moralis</i>	185
Filon din Alexandria	192
Plotin.....	199
Despre frumos	200
Proclus	202
(Pseudo-)Dionisie Areopagitul	203
Neoplatonismul evreiesc	206
Dante, „peregrinul angelic” (scurt comentariu la <i>Viaþa nouă</i>).....	221
Meister Eckhart și <i>der grünt der sêle</i>	226
Concluzie generală.....	230
Conþinutul și bibliografia Addendei :	
Referinþe privitoare la neoplatonism	231
Bibliografie generală.....	231
Istории generale ale filosofiei, enciclopedii, dicþionare.....	232
Alte texte	232
<i>Index</i>	235

IOAN PETRU CULIANU

Marsilio Ficino (1433-1499)
și problemele platonismului
în Renaștere

Traducere de Dan Petrescu

POLIROM
2015

Dumnezeu poate fi exprimat în termeni de lumină și de strălucire: „Sigur este că una e ochiul, alta e o anumită rază mică înăscută în ochi și alta încă măreța lumină a Soarelui. Acea mică rază e o strălucire proprie a ochiului și se află în ochi; dar acea lumină e o strălucire comună tuturor lucrurilor, o strălucire, așa spune, care nu are nevoie de ochi (...). Așijderea una e mintea, alta propria-i strălucire, adică o rază din aceasta pusă în minte de la originea ei, altul marele Dumnezeu, strălucire supremă a oricărei străluciri, o strălucire, așa spune, care nu are nevoie de minte” (*Sopra lo Am.*, cf. 21, p. 462). O comparație a lui Dumnezeu tot cu *ochiul* sau cu vederea se află la Nicolaus Cusanus (*De Deo Abscondito*, Universidad de Costa Rica, *Revista de filosofía* I, 14, p. 354 – ed. de C. Lascaris Comneno): „Deus dicitur a *theorō*, id est video. Nam ipse Deus est in nostra regione ut visus in regione coloris. Color enim non aliter attingitur quam visu, et ad hoc, ut omnem colorem libere attingere possit, centrum visus sine colore est. In regione igitur coloris non reperitur visus, quia sine colore est”¹. În *De Raptu Pauli*, Dumnezeu e definit ca viață (*Deus est infinita vitarum vita lumenque luminum*²): „...vita est intimus et absolutus actus essentiae. In vita infinita nihil est quod non perfectissime vivat”³. Ordinea ideilor capătă în *Sopra lo Amore*

1. „«Deus» vine de la cuvîntul grecesc *theorō*, adică «văd». Căci Dumnezeu Însuși este pe tărîmul nostru precum vîzul pe tărîmul culorilor. Culoarea nu poate fi atinsă altfel decît prin vîz, și pentru a putea atinge în voie orice culoare, centrul vîzului este lipsit de culoare. În domeniul culorii nu există deci vîz, pentru că vîzul e lipsit de culoare” (Nicolaus Cusanus, *Despre Dumnezeul ascuns, în Coincidentia oppositorum*, ed. bilingvă, trad. rom. Mihnea Moroianu, vol. I, Iași, Polirom, 2008, p. 75).

2. „Dumnezeu este infinita viață a vieților și lumină a luminilor.”

3. „...viața este actul cel mai intim și mai desăvîrșit al esenței. În viața infinită nu există nimic care să nu viețuiască în cel mai desăvîrșit mod.”

DNTOL -
AMORE [PSICOL.]

2 p. 8 - Cui il mondo del Caos

ib. - Appetito alla preta, vito e udito

ib. 8v. - considera di bellezza; "copula mundi"

2 p. 10 - Il fuoco amatorio

ib. 10v - le due Afroditi. Attributi dell'Amore

2 p. 11 - mente volubila, Tringolo e reciproca,
armonia

2 p. 13r - porta le anime in Cielo

2 p. 17v. - psicologia dell'Amore

2 p. 18 - i 5 tipi di Amore che l'uomo
conosce

2 p. 19 - la storia cosa sia la Ragione

19v - la mente amara

2 p. 22v - una malattia

6 pp. 7-10 - lettere al Cavalcanti

2 p. 12 - alcuni uomini sono più adatti
ad essere eletti dell'Amore

2 p. 24 - per l'Amore l'uomo vuol diventare
buono

2 p. 24v - l'Amore porta in se l'um-
anesimo dell'anima al cielo

2 p. 24v - 25 - potenti dell'Amore

6 pp. 7-9 - amore e mente nell'altre,

numele de *Verbum*, într-o reluare a idoma a Evangheliei după Ioan : „Prin urmare, acea ordine a Ideilor despre care am spus că există în Dumnezeu este înțelepciunea divină care e cuvîntul lui Dumnezeu alături de Dumnezeu și el este Dumnezeu. Și prin el toate lucrurile au fost făcute și de aceea Dumnezeu se află în toate lucrurile, iar toate lucrurile pe ele însele se văd în el” (cf. 21, p. 402 ; de comparat cu Ev. după Ioan, 1, 3 : *Omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nihil ; quod factum est in ipso vita erat*¹). În *De Sole*, Trinitatea primește următoarea explicație (*Trinitas Creatoris in novem creaturarum trinitatibus reperitur*²) :

PADRE :	FIGLIO :	SPIRITU :
Potentiam	Sapientiam	Amorem
figuram	lucem	motum
substantiam	vim	actionem
materiam	formam	virtutem
mensuram	numerum	pondus
potentiam	ordinem	utilitatem
principium	medium	finem
memoriam	intelligentiam	voluntatem
naturalem -	racionalem -	moralem facultatem

Trinitatea poate fi comparată cu Soarele (*De Sole*, 12 : *Similitudo Solis ad Trinitatem divinam et novem ordines angelorum ; item de novem numinibus in Sole et novem Musis circa Solem*³), dar tabelul e prea complicat ca să-l reproducem

-
1. „Toate prin El s-au făcut ; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut” (Biblia ortodoxă, 2005).
 2. „Trinitatea Creatorului se regăsește în nouă trinități ale creaturilor.”
 3. „Asemănarea Soarelui cu Trinitatea divină și cu cele nouă ordine de îngeri ; de asemenea, cu cele nouă puteri din Soare și cu cele nouă Muze din jurul Soarelui.”

aici. Ca substanță, Soarele este esență-viață-inteligență; ca potențe, dispune de fecunditate-lumină-căldură. Prima treaptă a creației cuprinde Mentea Angelică sau intelectul universal platonician. Ficino o numește uneori *intelligentia*, spre a o deosebi de *mens*, care e scinteia de inteligență ce luminează sufletul omenesc. Inteligența este definită ca „absolutio vitae reflexioque in semetipsam”¹ (*De Raptu Pauli*). Diferența dintre mintea angelică și mintea umană constă în mișcare: intelectul angelic e imobil, pe când cel uman normal e mobil, e discursiv (*diánoia* platoniană): „...pentru că ceea ce este mai desăvârșit se află deasupra a ceea ce este mai puțin desăvârșit, deasupra intelectului Sufletului care e mobil și în parte întrerupt sau schimbător trebuie pus intelectul angelic într-un tot stabil, continuu și foarte sigur, precum trupului care e mișcat de altele îi premerge Sufletul care se mișcă de la sine, la fel Sufletului care se mișcă de la sine îi premerge Îngerul care e stabil” (*Sopra lo Am.*, cit. în 21, p. 401). În *Lettere* (11, vol. 1, p. 163 r.), Ficino explică diferența dintre suflet și Înger (că atunci când purificăm lumina cerească întâi găsim sufletul și apoi Îngerul): ambele sînt substanțe corporale, dar Îngerul e mai simplu decît Sufletul, întrucît are ca atribute numai lumina și calitatea, în timp ce Sufletul are și mișcarea. Sufletul este treapta-cheie a procesiunii plotiniene, fiindcă asigură legătura dintre lumea corporală și cea incorporeală, „Jani bifrontis instar”². „...super esse ipsum ascendit [sc. animus; despre deosebirea animus/anima, v. *infra*, p. 102 urm.], et sub esse descendit, quando ipsum unum ipsum quoque bonum statuit super esse, et materiam sive privationem rerum sub esse locat. (...) Nihil extra se habet, a quo perimatur, quod intra se quodammodo claudit omnia. Concludamus disputationem hoc pacto: animus hominis, si per

1. „...absorbție și reîntoarcere a vieții în sine însăși.”

2. „...precum Janus cel cu două fețe.”

corpus esset aliquo modo, nihil ageret unquam sine corporis instrumento vel auxilio. Agit autem sine corporis usu intelligendo atque volendo..."¹ (*Th.P.*, IX, 5). Există un suflet al lumii din care purced toate celelalte: „...una (...) est super singulas mundi anima. Unius enim viventis opificis unum debet esse opus vivens. Nam est unum vivens, nisi per vitam unam. Non habet unam vitam nisi habeat unam animam”² (*cit. in* 21, p. 406). În *Th.P.*, rolul său de *copula mundi* este de mai multe ori afirmat și întărit: „Verum essentia illa tertia interiecta talis existit ut superiore teneat, inferiore non deserat, atque ita in ea supera cum inferis colligantur. Est enim immobilis, est et mobilis. Illinc cum superioribus, hinc cum inferioribus convenit. Si cum utrisque convenit, appetit utraque. Quapropter, naturali quodam instinctu, ascendit ad supera, descendit ad infera, *et dum ascendit inferiora non deserit, et dum descendit sublimia non reliquit*; nam si alterutrum deserat, ad extremum alterum declinabit, nec vera erit *ulterius mundi copula* (s.n.)”³ (III, 2; s.n.).

-
1. „...el [sufletul, *animus*] se înalță peste ființa însăși și se pogoară sub ea cînd pune Unul și binele însuși deasupra ființei, iar materia sau privația lucrurilor sub ființă. (...) Nu are nimic în afara sa însuși prin care să poată fi distrus, fiindcă include cumva toate lucrurile în sine. Să conchidem această discuție în felul următor: dacă sufletul [*animus*] omului există în vreun fel prin trup, el nu face niciodată nimic fără instrumentul sau ajutorul trupului. Dar acționează fără a face uz de trup în ce privește înțelegerea și voința...”
 2. „...deasupra <sufletelor> particulare, unic este sufletul lumii. Căci una trebuie să fie opera vie a unui creator viu. Dar nici un lucru nu e viu decît printr-o viață unică. Or, nimic nu poate avea o viață unică dacă nu are un suflet unic.”
 3. „Dar a treia esență situată între ele este astfel încît rămîne alăturată celor superioare, în timp ce nu le părăsește nici pe cele inferioare și în consecință în ea cele superioare sînt legate de cele inferioare. Căci ea este și imobilă, și mobilă. Prima <caracteristică> o împarte

Fără a urmări dovezile nemuririi și implicațiile filosofice pe care le suscită conceptul de Suflet, vom trata totuși această chestiune mai amănunțit în partea rezervată psihologiei ficiniene.

Sufletul omului se pogoară de la Dumnezeu pe Calea Lactee în constelația Cancerului; el îmbracă mai întâi un văl ceresc și strălucitor, fără de care nu s-ar putea scobori în trup (*Sopra lo Am.*, VI, 4). Acest văl este numit de Ficino „spiritus”, iar în tratatul alchimic pe care-l presupunem scris de el apare ca un „aethereum corpus”. Există și suflete neîntrupate, care alcătuiesc categoria Demonilor; unii demoni întrupați, cei ai planetei Venus, sînt Eroii (*ib.*, VI, 5). Omul este suflet, iar sufletul este nemuritor (*ib.*, IV, 3); este microcosmos („parvus est mundus”, *De Rapto Pauli*). În Cartea a XVII-a din *Th.P.*, el este definit ca „vicarius Dei in terra”: „...quandiu Dei vicarii sumus in terra, sollicitamur continue, etiam si hoc minime advertamus, coelestis patriae desiderio, neque ulla terrena oblectamenta consolari in hoc exilio mentem humanam possunt rerum cupidam meliorum”¹.

Am văzut deja că trupul este supus, prin firea sa, suferinței și decăderii; el nu acționează cu de la sine putere, ci prin *Calitate*, care e „întrucîtva incorporeală”. Trupul este pacient, natura incorporeală este agent, calitatea este instrumentul acțiunii.

cu cele superioare, a doua cu cele inferioare. Dacă își împarte caracteristicile cu amîndouă, le dorește pe amîndouă. Astfel, printr-un instinct natural urcă spre cele superioare și coboară către cele inferioare. *Urcînd, nu abandonează lucrurile de sub ea, iar coborînd nu abandonează lucrurile de deasupra ei*; căci dacă ar abandona vreunele, s-ar înclina către extrema opusă și n-ar mai fi *adevărata verigă de legătură a lumii.*”

1. „...cîtă vreme sîntem locuitori ai lui Dumnezeu pe pămînt, sîntem neîncetat tulburați de dorul patriei noastre cerești, chiar dacă abia băgăm de seamă. În acest exil <de aici>, feliuritele desfătări pămîntești nu pot consola mintea omului care tinjește după lucruri mai bune.”